

Mening og beskæftigelse

En antropologisk undersøgelse af oplevelsen af hverdagen blandt borgere med handicap i dagtilbud i Aalborg Kommune

Denne rapport er udarbejdet for
Ældre- og Handicapforvaltningen i Aalborg Kommune

København, maj 2019

Gemeinschaft
Sankt Gertruds Stræde 5, 5.
1129 København K
www.gemeinschaft.dk

Indhold

- 4 Indledning
- 7 Baggrund
- 8 Formål
- 9 Undersøgelsen

- 10 Når drømme om fremtiden har hverdagen som horisont
- 14 Borgernes oplevelse af hverdagen i et dagtilbud
- 22 Borgernes oplevelse af, hvad der er meningsfuld beskæftigelse
- 27 Personalets oplevelse af, hvad der er meningsfuld beskæftigelse
- 32 Forhandlingen om, hvad der er meningsfuld beskæftigelse

- 36 Konklusion
- 38 anbefalinger

Indledning

Marie-Louise er blevet hjulpet med at spise frokost. Nu handler det om stillingsskift. Hun skal ud af kørestolen og lægges til ro i musiksengen. Hendes sammenfald i lungerne gør, at hun skal rettes ud. Marie-Louise griner, tager en finger i munden og roder i sit hår med den anden hånd, imens hun bliver løftet med liften over i sengen. Marie-Louise er 42 år og stærkt hæmmet både fysisk og psykisk.

Ib siger, at han ”gerne vil have en funktion”. Han synes, at dagtilbuddet er ”lidt af en legestue”, og ”de andre er sådan nogle, der interesserer sig for Bamse og Kylling, og det er bare ikke sådan én, jeg er”. Ib mener selv, at han kan meget mere end det, som dagtilbuddet kan tilbyde, til trods for at han ud over cerebral parese langsomt også er blevet blind. Ib er 53 år og vil ”gerne bidrage til samfundet”.

Svend møder ind i dagtilbuddet kl. 8.00 og går hjem kl. 13.00. Det har han gjort siden 1. oktober 1995. Han begynder dagen med en kop kaffe og en ostemad. Det tager cirka en time. Forstyrrer nogen Svend imens, kan hele hans dag være ødelagt. Svend er 58 år og har asperger. Efter morgenritualet vil han oftest gerne lave musik sammen med en kammerat.

Helle på 63 sætter murbindere sammen på maskinværkstedet, samtidig med at hun laver sjov med sin sidemand. Hun er ”lykkelig” for, at hun hver dag kan komme i dagtilbuddet: ”Så har jeg noget at stå op til.” Hun viser stolt, hvad hun har produceret den formiddag. Om eftermiddagen skal hun til MUS-samtale med en af lederne i dagtilbuddet. Helle er psykisk udviklingshæmmet og kan måske-måske ikke klare en dag eller to om ugen på en almindelig arbejdsplads.

Hver dag er borgere med fysiske og psykiske lidelser og funktionsnedsættelser beskæftiget i Aalborg Kommunes mange forskellige dagtilbud. Nogle producerer i løbet af dagen delkomponenter til byggeriet eller halskæder til en lokal virksomhed eller trykker logoer på papirposer, andre laver perleplader til familien eller laver mad sammen. Nogle råber højt og længe, men uklart om hvad. Nogle finder ro i et sanserum. En bruger tid på at lede efter den øl, der hver dag sættes ud i skoven til ham. Andre igen noget helt syvende.

I dagtilbuddene er der både unge, midaldrende og ældre. Nogle har fysiske handicaps, nogle har psykiske, og nogle har både-og – og har tillige haft en stærkt traumatisk barndom eller en ungdom med stofmisbrug og et liv på gaden. Nogle handicaps er meget synlige, nogle opdager man først et stykke henne i en samtale. Nogle har slet ikke et sprog, andre har masser, og én kan tale både engelsk, tysk og fransk med sig selv det meste af dagen. Der er borgere, der synes tæt på at kunne leve en såkaldt normaltilværelse med dertilhørende arbejde, og der er borgere, der intet, slet intet, kan selv. Og herimellem er der borgere, der med hjælp kan lidt eller noget.

Hvad er meningsfuld beskæftigelse, når det handler om borgere med handicap? Det er et relevant og påtrængende, men også svært spørgsmål, som både kommunale forvaltninger, praktikere og forskere og ikke mindst borgere med handicap og deres pårørende har spurgt sig selv og hinanden om i snart en del år – såvel i Danmark som internationalt. Det er nemlig langt fra nogen selvfølgelighed, hvad der udgør ”meningsfuld beskæftigelse” for den enkelte borger eller for grupper af borgere med fysiske og/eller psykiske udfordringer. Hvad der udgør meningsfuld beskæftigelse, kan være svært nok at fastslå på det ordinære arbejdsmarked.

Aalborg Kommune har gennem årene arbejdet med spørgsmålet om meningsfuldhed i relation til gruppen af sårbare borgere, og der er fortløbende blevet udviklet nye tilbud til borgerne og nye rammer, inden for hvilke ydelserne tilbydes.

Hensigten med den foreliggende rapport er, at den skal bidrage til kommunens fortsatte arbejde med at udvikle beskæftigelsestilbuddene til borgere med handicap og til at nytænke de organisatoriske rammer herfor.

Rapporten fremlægger resultatet af en undersøgelse af, hvad borgere med handicap i kommunens dagtilbud selv mener udgør meningsfuld beskæftigelse i deres hverdag i dagtilbuddet. Rapporten peger i forlængelse heraf også på, hvad de kommunale aktører i og omkring dagtilbuddene vurderer som meningsfuld beskæftigelse.

Det skal bemærkes, at rapporten ikke skelner skarpt mellem aktiviteter og beskæftigelse, men under ét kalder dagtilbuddene til borgerne for beskæftigelse – også selv om en række af dagtilbuddene ikke sigter mod beskæftigelse i ordets arbejdsmarkedsmæssige betydning.

Rapporten inddrager resultater fra rapporten *Livet må bare ikke gå forbi mig* om en gennemført undersøgelse af ”det, som betyder noget i hverdagen” blandt ældre borgere og borgere med handicap.

Rapportens citater er repræsentative, dvs. de er udvalgt, fordi de repræsenterer et *generelt* synspunkt, som på forskellig måde er kommet til udtryk blandt flere.

Endelig skal det anføres, at alle deltagere i undersøgelsen er anonymiserede under fiktive navne, og at ledere og medarbejdere i dagtilbuddene omtales under ét som ”personale”.

Når man kommer i Aalborg Kommunes dagtilbud, kan man ikke undgå at være både ydmyg og imponeret over det arbejde, der lægges for dagen. Med overskud og energi tages der hver dag fat på et arbejde, der udefra set forekommer meget svært og følelsesmæssigt krævende, men som dog tydeligvis også har sin egne helt særlige livsbekræftende kvaliteter.

Tak til ledere og medarbejdere i Aalborg Kommunes Handicapafdeling og til ledere og medarbejdere i kommunens dagtilbud. Og ikke mindst tak til de borgere, der har ladet os følge dem i lidt af deres hverdag i kommunens dagtilbud.

Baggrund

Som på alle andre kommunale forvaltningsområder ønsker Aalborg Kommune også på det specialiserede socialområde, handicapområdet, at tilbyde kommunens borgere beskæftigelsesmuligheder, som borgerne finder meningsfulde i forhold til deres livssituation og deres forhåbninger for fremtiden.

Aalborg Kommunes Handicapafdeling er derfor til stadighed opmærksom på, om den har et tilstrækkeligt kendskab til og det rette perspektiv på disse borgere og den hverdag, der er deres.

Kommunen har i disse år et særligt fokus på borgernes ”drømme”, på deres ”ressourcer og potentialer” og på, hvordan de, borgerne, kan opnå større ”selvstændighed” og blive ”herrer i eget liv”, som det hedder. Skal Handicapafdelingen indrette sine beskæftigelsestilbud, så borgerne finder dem meningsfulde, må afdelingen sikre sig, at den har en opdateret og velfunderet viden om borgerne.

Derudover har Aalborg Kommune også en vision om at ”designe fremtidens velfærd” på en måde, der i højere grad er ”inddragende” og ”lydhørt indrettet efter borgernes liv, behov og ønsker” for at kunne tilbyde borgerne en ”fleksibel vifte af muligheder” på handicapområdet. Senest har Handicapafdelingen derfor også udarbejdet en skitse til en designproces, der har til formål

at udvikle ”fremtidens tilbud til mennesker med handicap”. Designprocessen involverer borgere og frontmedarbejdere i arbejdet med ”social innovation” for derigennem at skabe ”nytænkende løsninger på de sociale udfordringer”.

I dag har Aalborg Kommunes Handicapafdeling 18 dagtilbud til borgere med handicap i form af beskyttet beskæftigelse, aktivitets- og samværstilbud, uvisiterede væresteder og tilbud til borgere, der tilbringer dagtimerne i et botilbud. Tilbudene retter sig mod mennesker med både større og mindre fysiske og/eller psykiske funktionsnedsættelser og eventuelle sociale problemer ud over deres handicap.

I dagtilbuddene kommer borgere, der har behov for støtte og hjælp til at kunne deltage i ”meningsfuld beskæftigelse i fællesskab med andre”. Der arbejdes i dagtilbuddene med et ”udviklende”, ”vedligeholdende” eller ”kompenserende” sigte, dvs. at arbejdet er tilrettelagt således, at ”der arbejdes ud fra den enkeltes evner og formåen”. Formålet med dagtilbuddene i Aalborg er ”at fremme borgerens mulighed for at leve en selvstændig tilværelse” og at gøre det ”sammen med deres netværk”.

Formål

Denne undersøgelses formål er at tilvejebringe kvalitativ viden om den generelle oplevelse af hverdagens beskæftigelsestilbud blandt borgere med handicap på tværs af Aalborg Kommunes dagtilbud. Med afsæt i en spørgen til borgernes forhåbninger om fremtiden og deres eventuelle ”drømme”, undersøges det, om borgerne oplever dagtilbuddene som meningsfuld beskæftigelse. I forlængelse heraf undersøges også, hvad kommunale aktører i og omkring dagtilbuddene vurderer som meningsfuld beskæftigelse.

Hensigten med undersøgelsen er at bidrage til at give Aalborg Kommune et grundlag for en nytænkning i tilgangen til borgere med handicap i relation til dagtilbudsområdet, herunder igangsætte eventuelle organisationsændringer og kulturforandringer på området.

Det overordnede formål er, at Aalborg Kommunes Handicapafdeling bliver endnu bedre i stand til at levere præcis den hjælp, som borgerne finder meningsfuld og gør dem i stand til at leve et godt liv trods deres forskellige psykiske og fysiske handicaps og eventuelt også sociale udfordringer.

Det er indledningsvis vigtigt at understrege, at undersøgelsen vedrører den *generelle* oplevelse af, hvad borgerne henholdsvis dagtilbuddenes kommunale aktører oplever som meningsfuld beskæftigelse. Det er undersøgelsens opdrag og mål.

Det vil sige, at der *ikke* differentieres mellem den uhyre sammensatte gruppe af borgeres forskellige oplevelser, for så vidt angår diagnose, ligesom andre individuelle forskelle kun sporadisk omtales. Der skelnes heller ikke mellem de forskellige typer dagtilbud. Undersøgelsen handler om *tværgående* oplevelser og forhold.

En sådan undersøgelse af generelle forhold vil ofte kalde på modsigelse med eksempler på borgere og dagtilbud, hvor de generelle beskrivelser *ikke* er gældende. Der vil således også i denne rapport formentlig indgå beskrivelser af situationer i hverdagen i dagtilbuddene, udsagn og synspunkter fra borgere eller personale, som nogen vil finde ikke gælder den hverdag i det dagtilbud og for de borgere og det personale, som de kender. Men enhver undersøgelse må i sin analyse i et vist omfang reducere nuancer og udjævne forskelle, hvis den skal tilvejebringe indsigter i typiske mønstre – og vel at mærke mønstre, der kan handles på.

Det skal endelig også understreges, at der *ikke* er tale om en evaluering af dagtilbuddenes arbejde og konkrete ydelser og enkelte aktiviteter, ligesom der heller ikke er tale om en tilfredshedsundersøgelse af Aalborg Kommunes arbejde på handicapområdet.

Undersøgelsen

Den antropologiske undersøgelse er blevet gennemført i marts-april 2019. Undersøgelsen har inkluderet besøg og ophold over flere dage i syv dagtilbud og observationer, interviews og uformelle samtaler med mere end 90 borgere og syv ledere og 40 medarbejdere i kommunens dagtilbud. Derudover er der gennemført interviews med rådgivere i Myndighedshuset og fire fagcenterchefer.

I undersøgelsen indgår desuden data og resultater fra tidligere undersøgelser i Aalborg Kommune. Det er en undersøgelse af nærvær og pårørendesamarbejde på plejehjem, men navnlig en undersøgelse af det, ”der betyder noget” blandt ældre borgere og borgere med handicap i Aalborg Kommune (beskrevet i rapporten *Livet må bare ikke gå forbi mig*, marts 2019), hvor der også blevet foretaget observationer og interviews og uformelle samtaler med cirka 80 borgere.

Observationerne i den foreliggende undersøgelse er foretaget i forbindelse med dagtilbuddenes forskellige beskæftigelsesaktiviteter, og interviews og uformelle samtaler er foretaget med borgere med og uden hjælp fra dagtilbuddets personale. Der er blevet spurgt til borgernes forestillinger om fremtiden, deres eventuelle drømme og deres hverdagsliv og på forskellig vis til, hvad de glædes over eller er triste ved i dagtilbuddet. Undersøgelsen har gennemgående haft fokus på, hvad

borgerne og de øvrige aktører taler om, når de taler om ”meningsfuld beskæftigelse”, og på, om borgerne forekommer engagerede eller uengagerede i hverdagen i dagtilbuddet. Observationer af og interviews og uformelle samtaler med borgerne har typisk taget udgangspunkt i de konkrete aktiviteter i dagtilbuddet, men fokus for undersøgelsen har været oplevelsen af dagtilbuddenes beskæftigelsestilbud bredt set.

En undersøgelse af borgere med handicap, hvoraf nogle har endog meget svære fysiske og psykiske funktionsnedsættelser, medfører en række metodiske begrænsninger. I dataindsamlingen er fx indgået møder med borgere uden sprog, som det selvfølgelig ikke har været muligt at interviewe, og hvor undersøgelsen derfor har været afhængig af personalets tolkning af borgernes gestik og deres udlægning af borgernes oplevelser af stedet. I andre sammenhænge har det kun i kortere intervaller været muligt at fastholde borgernes opmærksomhed undervejs i et interview eller en uformel samtale. Disse metodiske begrænsninger medfører, at de fremhævede udsagn derfor også er fra borgere, som kan give verbalt udtryk for deres oplevelser. I analysen af det samlede materiale indgår dog også observationer af borgere uden eller med begrænset verbalt sprog.

Når drømme om fremtiden har hverdagen som horisont

En undersøgelse af, om borgerne oplever dagtilbuddenes beskæftigelsestilbud som meningsfulde, tager sit afsæt i en spørger til borgernes forhåbninger om fremtiden, deres eventuelle ”drømme”. Formodningen er, at oplevelsen af dagtilbuddenes meningsfuldhed relaterer sig til de forhåbninger eller drømme, som borgerne måtte have, dvs. om dagtilbuddene bidrager positivt hertil.

I forhold til den tidligere omtalte undersøgelse af ”det, som betyder noget i hverdagen” blandt ældre borgere og borgere med handicap, *Livet må bare ikke gå forbi mig*, kan det indledningsvis konstateres, at borgerne i dagtilbuddene i den foreliggende undersøgelse udviser og tilkendegiver en generel større glæde i deres hverdag. Den undertone af bekymring for deres aktuelle situation, men navnlig for, hvad fremtiden måtte bringe, der var udtalt blandt borgerne i *Livet må bare ikke gå forbi mig*, mærkes i mindre grad blandt borgerne i den foreliggende undersøgelse. På trods af ofte meget svære fysiske og psykiske udfordringer virker borgerne i dagtilbuddene generelt gladere, og det er ikke uvæsentligt.

Forklaringen på denne forskel i, hvad man kunne kalde ”det generelle glædesniveau”, kan dels begrundes i, at den tidligere undersøgelse inkluderede flere ældre borgere, herunder flere betydeligt ældre, hvis livsudsigt selvsagt var overskuelig, dels blev undersøgelsen foretaget ved besøg i borgernes hjem. Og som det vil fremgå, synes navnlig *det sociale fællesskab* i dagtilbuddene at spille en meget afgørende rolle for livsglæden hos borgerne.

Men selv om der blot er en mindre undertone af bekymring blandt borgerne i den foreliggende undersøgelse, er ”drømme om fremtiden”, således som Aalborg Kommune arbejder med begrebet (dvs. som udgangspunkt for vækst og udvikling) kun ganske sjældent et relevant begreb for borgernes forestillinger om dem selv og deres fremtid.

Hverdagen, det konkrete her og nu og måske den næste måneds tid, er typisk så langt, borgernes horisont strækker sig. ”Drømme” i gængs forstand giver med andre ord ikke mening for flertallet af borgere i dagtilbuddene, hvis man med drømme

mener mere langsigtede og livsændrende udsigter og mål. Drømme i den forstand indgår kun sjældent i forestillingsverdenen hos borgere med handicaps.

Og fx adspurgt om, hvordan de tror, deres liv ser ud om fem år, svarer de fleste borgere med forskellige versioner af ”det ved jeg ikke, jeg tager én dag ad gangen”. Drømme som noget, man kan række ud efter i en mere eller mindre fjern fremtid, en drivkraft for ens personlige udvikling, mål, man vil opnå, forekommer typisk ikke særlig meningsfuldt for disse borgere at forholde sig til.

I rapporten *Livet må bare ikke gå forbi mig* om ældre og borgere med handicap udtrykker borgerne samme *hverdagshorisont* på forskellig vis. Men et gennemgående træk i deres hverdagshorisont er, at de, som en af borgerne udtrykker det, ”bruger mange kræfter på bare at komme igennem dagen”. Som 42-årige Kenneth forklarer, kan han bruge to eller tre dage på at klare en opvask. Og han bliver sjældent færdig med at støvsuge sin lille lejlighed, før den endnu en gang trænger til at blive støvsuget.

Det er den samme hverdagshorisont, som man møder, når man taler med borgerne i de kommunale dagtilbud. Som når én fx slår ud med armene og siger: ”Jeg ved slet ikke, hvad jeg godt kunne tænke mig”, eller en anden siger: ”Jeg er bare glad for bordfodbold og film. Især Harry Potter og Twilight”, når interviewet eller samtalen på forskellig vis bevæger sig ind på, hvad de eventuelt måtte tænke om fremtiden og drømme om. Fokus er i udpræget grad på hverdagen, på det foreliggende, det umiddelbare på dét at få sig selv og ens hverdag til at fungere.

Men i det omfang nogle borgere faktisk berører fremtiden, forekommer de fleste generelt meget realistiske i forhold til denne fremtid: ”Jeg håbede på, at jeg kunne blive dyrepasser, men det skulle det så ikke lige være, for jeg har svært ved at passe mit arbejde” siger en ung kvinde. Mens en lidt ældre kvinde formulerer det således: ”Jeg har været her i fire år, og jeg trænger til luftforandring. I snart to år har jeg gerne villet prøve noget nyt. Men jeg har det også svært med ændringer. Jeg får angst.”

Borgernes hverdagshorisont betyder imidlertid ikke, at borgerne ikke *håber* på noget. Men håbet handler primært om, at deres handicap ikke bliver værre, end det er i dag, eller at der i fremtiden ikke vil være yderligere besparelser i den offentlige hjælp, herunder i dagtilbuddet, for de synes typisk, at der allerede er for lidt personale.

Enkelte borgere kan dog godt forholde sig til deres beskæftigelse, når talen kommer ind på deres forestillinger om og håb for fremtiden. Det er især borgere, der fortsat har en vis tilknytning til arbejdsmarkedet eller har frivilligt arbejde.

Britta fra et af dagtilbuddene fortæller fx: "Lige nu er jeg i løntilskud hos ÆldreSagen, og det har jeg været rigtig glad for. Men der er nogen derinde, der er begyndt at tage mine arbejdsopgaver, så jeg er i gang med et forløb hos AalborgAKTIV. Jeg vil gerne have et kontorjob, hvor jeg hjælper med at renskrive ting eller med at tegne eller med at tage billeder. Vi talte om, at jeg måske kan komme ud hos en genbrugsbutik. Det glæder jeg mig til, for det er vigtigt for mig, at der sker noget."

Svend fra et andet dagtilbud siger: "Jeg kunne godt tænke mig at arbejde med it. Det har jeg arbejdet med tidligere. To dage om ugen arbejdede jeg et sted, hvor jeg konverterede VHS-bånd til diasshow. Men jeg fik stress, så denne gang skal det være på en anden måde." Lars har været i sit dagtilbud i syv år, og han vil gerne arbejde på et teater. "Jeg vil gerne lave noget med skuespil, for der hvor jeg var før, jeg kom her, der var der et dramahold. Og det kunne jeg godt lide" fortæller Lars.

Her og der er der også "drømmere" som fx homoseksuelle Per, der håber på, at han kan flytte sammen med en af de kvindelige pædagoger, som har et barn, "for så kan jeg endelig få min egen familie". Eller Erik i samme dagtilbud, der dog lettere resignerende konstaterer: "Hvis jeg selv kunne vælge, var jeg hjemme og bygge på mit hus sammen med min kone. Men jeg skal være her. Her har jeg været i 10 år. Jeg mødte min kone her, men hun bor her ikke længere. Så hun kommer på besøg, og så kommer jeg hjem til hende i weekenden. Og så bygger vi på huset sammen der."

Men selv om drømme i vanlig forstand altså generelt ikke indgår i borgernes forestillingsverden, og man bedst kan beskrive deres udsigt som en hverdagshorisont, er det ikke ensbetydende med, at det er umuligt at identificere særlige aspekter i deres hverdag i dagtilbuddene, der betyder noget for disse borgere. Og det er et godt sted at begynde, hvis man ønsker at blive klogere på deres oplevelse af, hvad der udgør meningsfuld beskæftigelse for dem.

Borgernes oplevelse af hverdagen i et dagtilbud

Som det er fremgået, er det at tale om drømme ikke det mest velvalgte, når det kommer til borgere med handicap. En fortsat brug af begrebet drømme vil udvande det, fordi det mister sin betydning. Men hvad endnu vigtigere er: Den bedste støtte til disse borgere begynder med at forstå, hvorfra deres verden går. Der kan derfor snarere være grund til at se på, hvad der helt konkret *betyder noget for dem* i deres hverdag i dagtilbuddene.

Det, der betyder noget for borgerne

En analyse af udsagn fra og observationer af borgerne i dagtilbuddene viser, at borgerne vedvarende kredser om fem aspekter, som de værdsætter ved dagtilbuddene. Fem aspekter eller forhold, som betyder noget for dem.

I undersøgelsen *Livet må bare ikke gå forbi mig*, der handler om de forhold, som betyder noget for ældre borgere og borgere med handicap i deres hverdag – og altså ikke i relation til dagtilbudsområdet, lægger borgerne vægt på det, der i dén undersøgelse blev benævnt ”de 4 R’er”. De 4 R’er er: Relationer, Roller, Rutiner og Rammer.

Relationer vedrører betydningen af det sociale liv, et liv med udvekslinger mellem mennesker. *Roller* vedrører kontinuitet i livet, at kunne genfinde eller genkende sig selv i det, man laver i det daglige. *Rutiner* vedrører forpligtelser i hverdagen, at man har noget at stå op til. *Rammer* vedrører deltagelsen i samfundslivet, det, at der er behov for en.

Måske ikke så overraskende går disse værdier igen, når man taler med borgere om hverdagen i dagtilbuddene. Det vil sige, at det er samme værdisæt, der kan identificeres hos borgere i dagtilbud som blandt borgere med handicap (og ældre), når man møder dem i deres hjem. Dog kan man fremanalysere en yderligere femte værdi hos borgerne i dagtilbud, nemlig *Ro*. *Ro* vedrører nødvendigheden af, at borgerne i dagtilbuddet kan koble af fra ”det hele”, at de kan trække sig tilbage og ind i sig selv, når omverdenen ”støjer”, og kravene føles ”for store”.

De fem forhold, ”de 5 R’er”, rummer hver deres kvaliteter i borgernes hverdag i dagtilbuddene. Men hvert forhold betyder ikke nødvendigvis

lige meget for alle borgere. For nogle borgere betyder de kvaliteter, der ligger i Relationer mere end de kvaliteter, der ligger i Rutiner. For andre er kvaliteterne i Roller vigtigere end kvaliteterne i Rammer. Osv.

Relationer

Når man observerer aktiviteterne i et dagtilbud og taler med borgerne, er det tydeligt, hvor meget de sociale relationer betyder for dem. De taler om den glæde, de har ved at være et sted, hvor de møder andre mennesker og vel at mærke andre mennesker, som er mere eller mindre som dem selv, som flere af dem siger.

I dagtilbuddet har de kontakt med og relation til andre på en måde, som de ellers ofte ikke har. De har i dagtilbuddet ”arbejdskollegaer” og ”venner”, og i flere tilfælde er de endog meget tæt knyttet til dem, som de hver dag eller et par gange om ugen møder der. Borgerne får i dagtilbuddet snakket med andre, grint sammen og delt sorger og glæder med hinanden. Man *udveksler* og blive en del af et socialt liv. Der er også flere eksempler på, at nogle bliver kærester.

Igen og igen taler borgerne om at ”være sammen med de andre”. Sammen om det, de producerer til omverdenen, eller sammen om at lave mad, sammen om træning eller blot sammen i rummet. ”Vi laver noget *sammen*,” understreger Tine med tryk på sammen. Hun kommer jævnligt i sit dagtilbud: ”Det kan være, at vi lytter til musik *sammen*, spiller spil eller slapper af *sammen*.”

De særlige pointeringer, som borgerne tillægger deres sociale relationer i dagtilbuddene, kan også af nogle opsummeres i ordene ”fællesskab”, ”sammenhold”, ”venner”: ”Det, jeg godt kan lide ved at komme her, er *fællesskabet* og sammenholdet med kammeraterne,” fortæller Ole med tryk på fællesskabet. Mens Ellen fra et andet dagtilbud siger: ”Her er sammenhold, og man er altid sammen med sine venner, og vi hjælper hinanden.”

Bemærkelsesværdigt er det også, hvor ofte det ”at grine sammen” nævnes: ”Det er dejligt at grine og fjolle sammen med de andre,” siger Kirsten om hverdagen i sit dagtilbud. Eller med Henriks ord: ”Vi får altid et godt grin, når vi er sammen herinde, og så får vi også motion.” I visse dagtil-

bud kan man observere en fællesskabshumor, der kendes fra ordinære arbejdspladser.

Som konsekvens af de relationer, der udvikles, drager man også omsorg for hinanden. ”De trøster hinanden og spørger ind til hinanden,” som en fra personalet i et dagtilbud fortæller.

Men hvis man føler sig uden for dette fællesskab og fx oplever sig selv som ”mindre handicappet” end de andre, hvad nogle gør, kan man også have det som Frederik: ”Jeg bliver ked af at tilbringe så meget tid med mennesker, der har det så dårligt.” Og det kan være svært at rumme ”de andre”. ”Det er hårdt at være sammen med de andre, som har meget store udfordringer,” fortæller Margit fra et andet dagtilbud.

Nogle af de borgere, som kan have svært ved at skabe relationer til andre borgere i dagtilbuddet, får til gengæld til tider skabt nære bånd til personalet, hvilket flere siger gør dem ”trygge”. ”Jeg kommer kun her i det uvisiterede tilbud, og jeg får ikke bostøtte længere. Så jeg får faktisk slet ikke hjælp længere. Men det betyder rigtig meget

for mig at vide, at jeg kan komme her, hvis jeg skulle få det skidt. For personalet her kender mig, og det gør mig tryk,” som Nis siger. Det er da også nemt at iagttage, at borgerne altovervejende er glade for personalet i dagtilbuddene. Somme tider kan de også være de eneste i verden ud over måske den nærmeste familie, der forstår borgeren: ”Jeg forstår jo, hvad Torbens lyde betyder, fordi jeg kender ham. Og det tager noget tid, før man forstår sådanne lyde,” som en fra personalet i Torbens dagtilbud fortæller om Torben, der ikke har et verbalt sprog.

Der hersker således ingen tvivl om, at de sociale relationer, der opbygges i hverdagen i dagtilbuddene, er af helt afgørende betydning for borgerens almindelige trivsel i hverdagen i dagtilbuddet, og om de kan lide at være der og er positivt indstillet i forhold til de tilbud, som de får. At møde dem, man kender og ikke bare tilfældige mennesker, får en ud af hjemmet og ud i verden og på faste dage og faste tidspunkter. Det skaber fællesskab og giver identitet og glæde – og om nødvendigt kan man også koble sig af fællesskabet for en stund.

Roller

De borgere, der kan, beretter gerne om deres fortid, fx hvor de voksede op, hvordan deres liv tidligere så ud, og hvad der interesserer dem i dag. Ofte er det et blandet udpluk fra deres liv, hvor de mere eller mindre klart forsøger at skabe en sammenhængende historie og identitet.

Flere af borgerne forsøger at fastholde en eller flere af de roller, som de føler, er dem og har været identificeret med tidligere. Det er ikke mindst borgere med erhvervet hjerneskade, der til stædighed forsøger at skabe en sådan *kontinuitet* i deres liv. Om muligt ønsker de at fastholde noget af det, de tidligere kunne og gjorde, og hvis det ikke er muligt, forsøger de på forskellige måder at "oversætte" deres kunnen og gøre noget, der minder om det, som de engang kunne. Måske man som Viggo tidligere har arbejdet på barer og i spillehaller. "Her laver jeg lidt af det samme. Jeg stiller kaffekopper frem og hjælper med at lave maden. Det er det, jeg kan", siger Viggo om hverdagen i sit dagtilbud. Eller at man som Søren tidligere har arbejdet i et pizzeria, og derfor laver pizza hver fredag i sit dagtilbud.

Og dagtilbuddene tilbyder ofte borgerne en rolle: "Min mormor sagde til mig, at 'med det handicap får du aldrig et liv'. Men nu sidder jeg her og laver glaskunst, og jeg kan også godt lide at male, ligesom jeg gjorde tidligere i dag," fortæller Stine.

Nogle får da også tildelt en særlig rolle i dagtilbuddet, som nogle gange har relation til deres tidligere liv, andre gange er det en ny rolle. Fx byder en borger i sit dagtilbud ofte velkommen til morgensamlingen og fortæller, hvad der skal ske den dag. En anden samme sted spiller hyppigt klaver under morgensamlingen. Han er tidligere folkeskolelærer, men er blevet blind. En tredje i dagtilbuddet stiller altid malerbøtterne pænt op i malerværkstedet, andre igen passer med stor glæde telefonerne. Og Kaj vil gerne være opråber, når de spiller banko. Han er blind, men personalet hvisker numrene til ham.

Ved at fastholde en kunnen, nogle aktiviteter eller hobbyer, som borgerne er bekendte med og måske er kendte for, kan de skabe en oplevelse af kontinuitet i deres liv, en oplevelse af identitet, at de stadig er "sig selv".

Rutiner

Det kan for mange borgere med svære fysiske og/eller psykiske handicaps være ganske svært at skabe et såkaldt almindeligt hverdagsliv med dertilhørende faste gøremål på faste tidspunkter. Mange er i udbredt grad afhængige af hjælp fra andre og har ikke noget eller nogen, der forpligter dem på samme måde, som andre mennesker er forpligtet fx i forhold til en ordinær arbejdsplads.

I undersøgelsen *Livet må bare ikke gå forbi mig* blev rutinernes betydning for ældre og borgere med handicap beskrevet således: "For mange af de borgere er det at have en relativt struktureret hverdag vigtigt og for nogle helt afgørende. Langt den overvejende del taler om det 'at have noget at stå op til', andre decideret om 'noget, der kan få dem ud af sengen'. Disse borgere ved af erfaring, at de ikke kan fungere uden at have 'noget at se frem til' og 'tage sig til' på faste tidspunkter i løbet af en dag eller en uge. De søger noget genkommende, som kan organisere deres hverdag, nogle rutiner. Alternativt flyder deres hverdag ud og fra dem. Det at skulle noget på bestemte tidspunkter – om det så er medicin, der skal indtages på be-

stemte tidspunkter, giver en oplevelse af *forpligtelse* både over for sig selv og over for andre, der eventuelt er en del af deres hverdag."

Denne bevidste som ubevidste erfaring med nødvendigheden af forpligtende rutiner blev pointeret af både ældre borgere og borgere med handicap. Den samme erfaring gør sig gældende hos borgere, der kommer i dagtilbuddene. Og dagtilbuddene bidrager til at give borgerne en rutine. Som Birgitte siger: "Jeg tager bussen hjemmefra kl. 8.15 hver dag, fordi det *skal* jeg." Eller Svend, nævnt indledningsvist, der møder ind i dagtilbuddet kl. 8.00 og går hjem kl. 13.00, og som stort set siden 1. oktober 1995 begynder dagen med en times kop kaffe og ostemad. Rutinen giver ham tryghed.

Og især borgere, der indgår i en produktion, kan forklare forpligtelsen til at komme i dagtilbuddet med: "De andre venter jo på mig." I nogle dagtilbud stemples ind og ud, borgerne er "medarbejdere", der udbetales løn, og en række faste rutiner ligesom på en almindelig arbejdsplads strukturerer dagen til borgernes (medarbejdernes) store

tilfredshed, fortæller personalet. Og borgerne i dagtilbuddet ved også, at virksomhederne er afhængige af, at de kommer hver dag og indgår i produktionen.

Personalet hjælper også borgerne med at få hverdagsrutiner i dagtilbuddet. Det gælder fx Carsten, der meget gerne vil have faste pligter i køkkenet, og derfor tømmer han opvaskemaskinen dagligt. Det er han ifølge personalet ”stolt” over at bidrage med. For andre handler rutiner om hver dag at spille kort med en bestemt fra personalet eller om at lave mad på bestemte tidspunkter med alt, hvad det fordrer af planlægning og rutiner. ”Madlavningen er en af vores mest succesfulde faste aktiviteter, fordi borgerne får så meget ud af det: hovedregning, indkøb, tilberedning osv. Og de er glade for at blive bedre til madlavning, så de kan lave mad derhjemme,” fortæller en fra personalet i et dagtilbud.

I en verden, hvor det kan være svært at holde styr på tankerne, og kroppen ikke altid gør, som den skal, kan man måske mest af alt have lyst til blot at ”lade det hele flyde”, som en siger. Da kan

det ikke alene føles godt, men helt nødvendigt, at dagtilbuddet giver en struktureret hverdag og nogle forpligtelser.

Rammer

Mange borgere fortæller, at det er en god dag, når de ”kommer ud af huset”. Et flertal af borgere i dagtilbud fremhæver, hvordan det at komme ud af de vante hjemlige rammer giver dem en fornemmelse af at *deltage* i samfundslivet. I stedet for at sidde dag ud og dag ind i den samme sofa i den samme stue i det samme hus kommer de ud, ser noget andet – de oplever, at de deltager i livet. De får opfyldt et behov for at være tilkoblet det sociale flow og samfundet i lighed med andre mennesker – og det giver dem noget at fortælle andre om.

For Jonas har det en stor betydning at komme i sit dagtilbud. Jonas har ikke noget sprog, men en fra personalet fortæller: ”Jonas kan lide at se på busser, og det er vigtigt for ham at opleve noget liv omkring sig, og at han, ligesom andre mennesker, er en del af noget.” Og Karsten i et andet tilbud fortæller: ”Derhjemme vil jeg bare sidde

ned”, og det kan han ikke holde ud at gøre hver dag. ”Kommer jeg ikke ud og mærker livet, var jeg død for længe siden,” tilføjer han. Og Lars i et andet dagtilbud lyser op, når han fortæller om en tur i Ikea.

Som personalet i flere dagtilbud giver eksempler på, kan de mærke på borgerne, når de kommer ”ud af de vante rammer” og får set noget nyt. Personalet fortæller, at borgerne ”liver op, når de har været ude i verden”.

Borgernes fysiske og psykiske funktionsnedsættelser forhindrer dem generelt i at komme ud i byen eller på ture i nævneværdigt omfang. Derfor giver dagtilbuddet, dels i sig selv, dels i kraft af de muligheder, de tilbyder uden for dagtilbuddets mure, borgerne en oplevelse af ”at være en del af samfundet”, som både borgere og personale formulerer det.

Borgernes glæde ved at deltage i og bidrage til samfundet mærkes ikke mindst i de dagtilbud, der har en produktion til virksomhederne i kommunen. For borgerne, der arbejder på et sådant

dagtilbuds værksteder, og som er tæt på at kunne fungere på det ordinære arbejdsmarked, er der ikke et skarpt skel mellem dagtilbuddet og det omgivende samfund: ”Jeg kan godt lide, at de forsøger at køre det som en almindelig arbejdsplads,” som Svend i et af værkstederne siger.

Der laves ikke alene murbindere, der pakkes legetøj, og der vejes skruer og møtrikker mv., og der sættes ord på stoltheden ved arbejdet og bidraget til samfundet: ”Man føler, at man hjælper andre,” siger Ane, og Helen tilføjer: ”Det er jo ting, der skal ud til kunderne.”

Men mindre skift af rammer og deltagelse i samfundslivet kan også gøre det for andre og sværere stillede borgere. Som Mogens siger: ”Jeg elsker at komme udenfor”, selv om det i Mogens’ tilfælde blot er ud i haven. Flere af borgerne kan ikke ”holde til et to-miljøskifte”, fordi transporten fra et botilbud til et dagtilbud ”rummer for mange sanseindtryk”. Derfor er de i et kombineret bo- og dagtilbud. For disse borgere giver skiftet fra deres botilbud til dagtilbuddet dem en oplevelse af, at de ”har været ude i verden”.

Ro

Dagtilbuddenes mulighed for at skabe relationer, roller, rutiner og rammer betyder noget for borgerne. Det er det, som borgerne værdsætter ved dagtilbuddene – vist eller sagt på forskellige måder. Men dagtilbuddene tilbyder også i forskelligt omfang muligheden for at få ro, for at koble fra og blive alene med sig selv.

Livet både uden for og i et dagtilbud kan for nogle borgere fra tid til anden føles påtrængende, anstrengende og stressende. Livet, stedet, de andre borgere støjer, og man vil bare gerne have ro til *afkobling*. Det gælder især borgere med kraftige fysiske og psykiske funktionsnedsættelser, og de kan i løbet af dagen tilbydes fx massage, akupunktur, hyppige stillingsskift, musikseng eller besøg i sanserum eller sansehøve mv.

Men behovet for at få ro og koble af synes at gælde for de fleste borgere i alle dagtilbud. I et af tilbuddene er der et stillerum, hvor borgerne kan få ro og afskærmning, og andre steder går flere jævnligt udenfor: ”Jeg har brug for at kunne trække mig bort fra de andre,” siger Clara. Mor-

ten fra samme sted siger: ”Der må ikke være for meget pigefnidder og sladder, så går jeg.” ”Tidligere var jeg på værkstedet, men der var for mange mennesker. Det er bedre her, for her er stille og roligt,” fortæller Linda om sit dagtilbud.

”I formiddags lavede vi bål, og om et par timer skal Lise-Lotte hjem, så det er rigtig vigtigt, at hun lige falder lidt ned og får slappet af. Og det kan hun herinde i musiksengen. For ellers har hun ikke energi til at overskue resten af eftermiddagen,” siger en fra personalet i et dagtilbud.

Dagtilbuddene skaber muligheder og aktiviteter og påvirker dermed borgerne, og både borgerne og dagtilbuddenes personale ved, at det samtidig betyder meget for borgerne at kunne koble sig af aktiviteterne og de andre.

Borgernes oplevelse af, hvad der er meningsfuld beskæftigelse

Handicapafdelingen i Aalborg Kommune ønsker med sine dagtilbud som nævnt at skabe ”meningsfuld beskæftigelse” for borgere med handicap. Det er et godt og prisværdigt mål, selv om det kan forekomme svært, når man betænker borgernes meget forskelligartede handicaps, baggrunde og livssituationer.

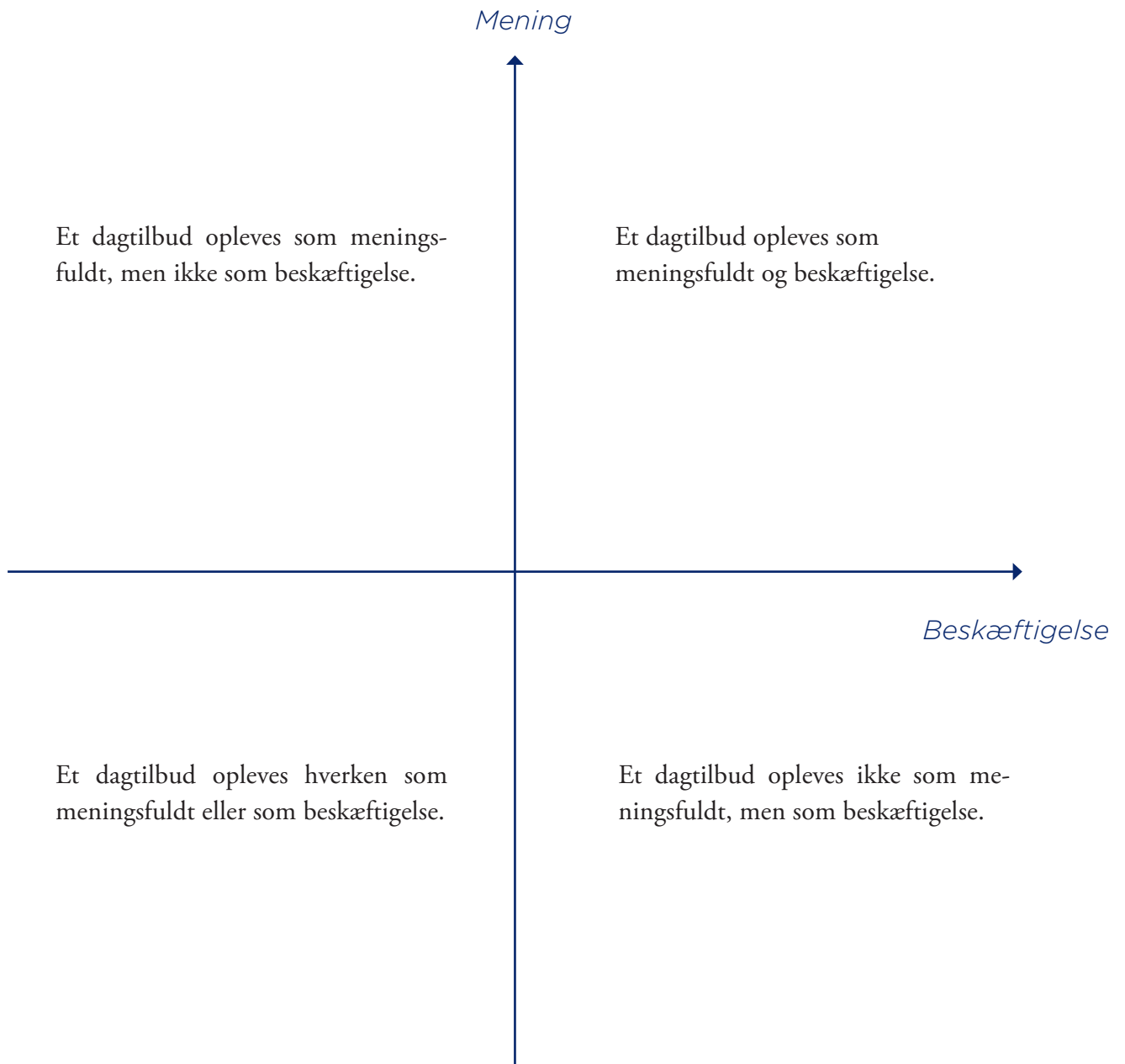
På baggrund af, hvad borgere med handicap i Aalborg Kommunes dagtilbud finder betydningsfuldt for dem i hverdagen, har undersøgelsen spurgt, hvad de så oplever som meningsfuld beskæftigelse.

For at opnå en større indsigt i, hvad der udgør ”meningsfuld beskæftigelse” for borgerne i dagtilbud, kan man med fordel behandle de to ord hver for sig. Det er jo muligt, at de ikke altid hænger sammen i borgernes oplevelse af deres hverdag i dagtilbuddene.

Ved at adskille ”meningsfuld” og ”beskæftigelse” bliver det muligt at se på fire potentielle udfald af sammenhængen: Borgerne kan opleve dagtilbuddet som ”meningsfuldt”, men ikke som

”beskæftigelse”, eller de kan opleve dagtilbuddet som ”beskæftigelse”, men ikke ”meningsfuldt”. De kan også opleve dagtilbuddet som hverken ”meningsfuldt” eller ”beskæftigelse”, eller de kan opleve det som både ”meningsfuldt” og ”beskæftigelse”.

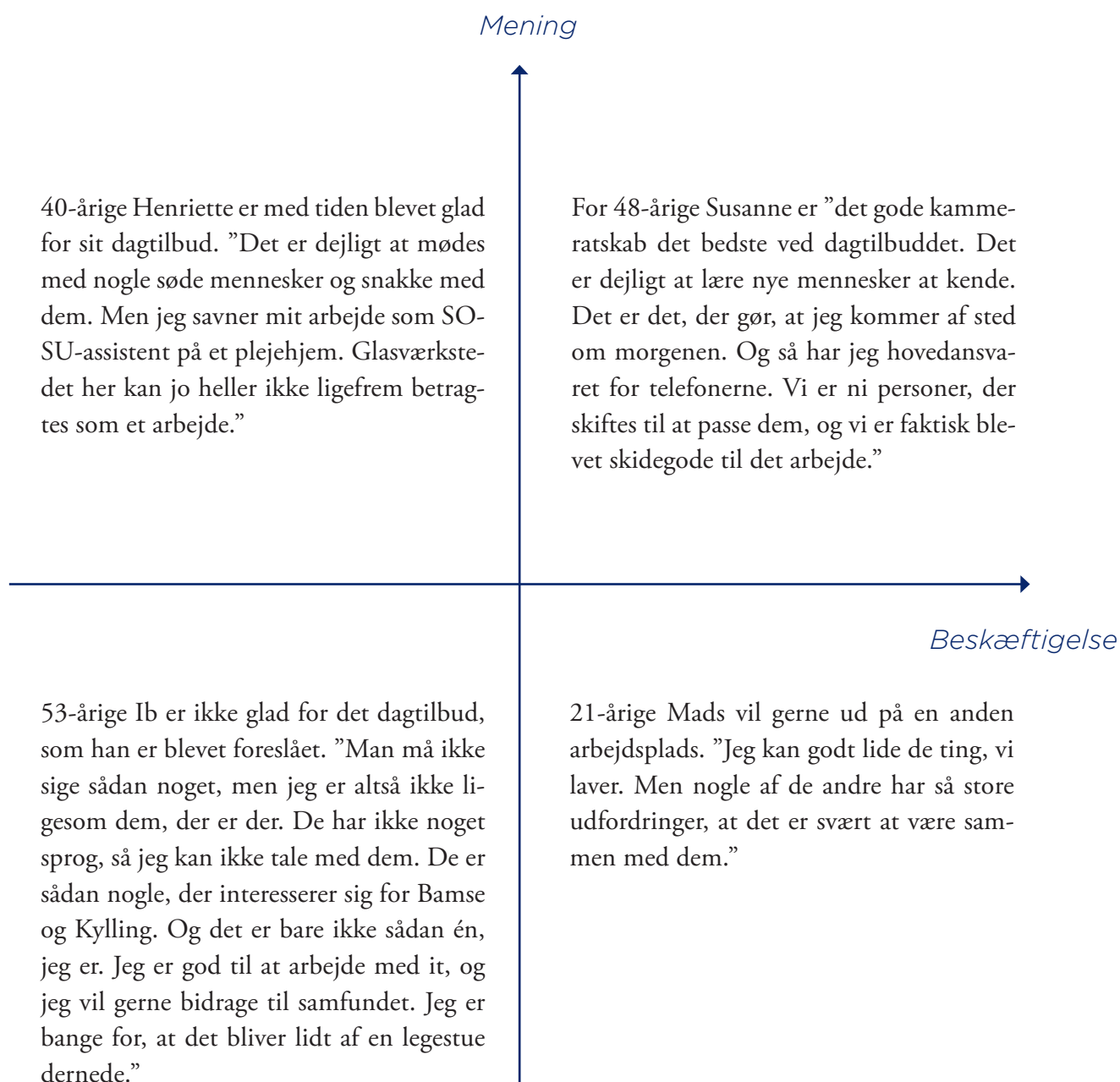
Figuren på næste side illustrerer disse fire mulige oplevelser af dagtilbud.

De sociale relationer gør beskæftigelsen meningsfuld

Trods borgernes store forskelligheder er det alligevel muligt at identificere nogle genkommende værdier, som betyder noget for dem i deres dagtilbud, nemlig de 5 R'er: relationer, roller, rutiner, rammer og ro.

I nedenstående model illustreres fire borgeres oplevelse af hverdagen i dagtilbud i Aalborg Kommune.

Som det fremgår af modellen, er det arbejdet sammen med de andre, kammeratskabet, som Susanne synes, er det meningsfulde ved sit dagtilbud. Hun møder også nye mennesker, og det er et ”vi”, der løser opgaven med telefonerne. Det meningsfulde ved beskæftigelsen opstår altså navnlig i kraft af de sociale relationer i og omkring opgaven.

For Henriette er det også de sociale relationer i dagtilbuddet, der gør, at hun er glad for sit dagtilbud, og finder det meningsfuldt. Men hun betragter ikke glasværkstedet eller dagtilbuddet som sådan som beskæftigelse. Måske fordi, at hun ikke oplever, at der er sammenhæng mellem hendes tidligere arbejde som social- og sundhedsassistent og det, hun laver i glasværkstedet.

De sociale relationers betydning for borgernes oplevelse af dagtilbuddene, kommer også til udtryk i Ib og Mads’ beskrivelser af deres dagtilbud. Både Ib og Mads har en oplevelse af, at de ikke kan indgå i sociale relationer med de andre borgere i deres dagtilbud, og derfor er dagtilbuddene ikke meningsfulde for dem. Mads kan dog godt lide, det han laver i sit dagtilbud, og derfor oplever han dagtilbuddet som beskæftigelse. Det er ikke tilfældet for Ib. Ib ønsker, at ”bidrage til samfundet”, og det tror han ikke, at han kan i det dagtilbud, som han er blevet foreslået, fordi de andre ”er sådan nogle, der interesserer sig for Bamse og Kylling”. I Ibs tilfælde betyder fraværet af sociale relationer således, at han hverken oplever dagtilbuddet som meningsfuldt eller som beskæftigelse, fordi hans opfattelse af de andre borgers tilstand gør, at han oplever dagtilbuddet som ”lidt af en legestue”.

I interviews og samtaler med borgerne refereres der igen og igen på forskellig vis til, at ”det vigtigste” ved dagtilbuddet er ”de andre”. Som fx når borgere som Susanne og Henriette har det godt med ”de andre”, men også når borgere som Ib og Mads ikke trives med ”de andre”. Borgerne omtaler sammenholdet, fællesskabet, kammeratskabet, at de møder nogen, som de kender, eller nye mennesker, og at man gør, det man gør, sammen med andre. Det kan også være relationerne til personalet, som absolut ikke skal undervurderes, men det er ikke mindst de relationer, som de opbygger til andre i dagtilbuddet, hvis liv minder om deres eget. I flere dagtilbud kalder de hinanden ”venner” eller ”kammerater”, i andre ”kollegaer”. Men først og fremmest er de andre Peter, Sofie, Jens, Aase, Erik, Kirsten m.fl. Altså personer, de kender, ikke abstrakte borgere, og nogen, som de – i langt de fleste tilfælde – rigtig godt kan lide at være sammen med. Det kan gøre om ikke al, så meget beskæftigelse meningsfuld.

Lone kunne ikke tænke sig at være andre steder end på sit syhold i dagtilbuddet. ”Det er her, jeg er vant til at være, og det ville blive noget rod for mig, hvis der skulle laves om på det. Jeg kender jo de andre, og vi ved, hvad vi godt kan lide at tale om og lave sammen.” Lone er også rigtig glad for musik om onsdagen, fordi ”man er sammen med de andre hold i huset, og så lærer man hinanden at kende på kryds og tværs”. I et andet dagtilbud fortæller en fra personalet, at ”vi har en mandlig beboer, som har lyst til og brug for mere socialitet end de andre borgere. Han har ikke noget sprog, men hvis en af de andre er syge, kører han hen til dem i sin kørestol for at vise dem, at han er bekymret for dem. Og hvis man har en ny halskæde på eller er blevet klippet, viser han altid, at

han har lagt mærke til det”. Personalet har her igangsat en proces for at finde ud af, om han også kan komme i et andet dagtilbud nogle dage om ugen, så han (og andre) kan få glæde af endnu flere relationer.

I flere dagtilbud har relationer mellem borgere også udviklet sig til kæresteforhold. Mikkell har været i sit dagtilbud i næsten tre år, og han er meget glad for det, han laver der, og håber, at han kan blive der. Mikkells glæde over sit dagtilbud skyldes ikke mindst, at han har mødt Ina, som han er blevet forlovet med.

Det er dog ikke nemt for alle, at indgå i relationer med de andre borgere, og det har omvendt en negativ betydning for borgernes oplevelse af dagtilbuddet. Bent fortæller, at han ”ikke hører til” i sit dagtilbud. ”Jeg er på et lidt andet plan end de andre,” siger Bent om sig selv. Bent har tidligere ejet en virksomhed, men efter en hjerneblødning har han overladt virksomheden til sin datter. Personalet i dagtilbuddet har tidligere hjulpet Bent med at prøve at være i et andet dagtilbud, men det fungerede ikke. Personalet fortæller, at han

”kom i konflikt med de andre borgere, fordi han mener, at han ved mere end dem, og at de gør tingene forkert”. Bent taler ofte om, at han gerne vil flytte tilbage i sig eget hus, men det er solgt for længe siden. Personalet forsøger at aktivere Bent ved at få ham til at hjælpe dem med praktiske gøremål, idet ”det giver Bent en oplevelse af, at han er mere velfungerende end de andre borgere”.

Både de relationer, der er velfungerende, og de relationer, der ikke fungerer, bekræfter betydningen af det sociale liv i dagtilbuddene. Tilbyder et dagtilbud således borgeren oplevelsen af gode sociale relationer, er der en altovervejende sandsynlighed for, at borgeren vil opleve dagtilbuddet som meningsfuld beskæftigelse. Når det skal siges kort.

Det er nota bene ikke det samme som at sige, at roller, rutiner, rammer og ro ikke betyder noget for oplevelsen af meningsfuldhed i beskæftigelsen, og det er heller ikke det samme som at sige, at al beskæftigelse opleves som meningsfuld af borgerne, hvis blot den er social, som det også fremgår.

Personalets oplevelse af, hvad der er meningsfuld beskæftigelse

Når man opholder sig i et dagtilbud, mærker man hurtigt, at personalet har et stort og oprigtigt ønske om at give borgerne en god og meningsfuld hverdag. De udviser stor omsorg for borgerne, og de er opmærksomme på at bruge deres faglighed til at hjælpe borgerne i deres udvikling. Det sker bl.a. ved at følge borgerne tæt og udvikle et både fagligt og personligt kendskab til dem. Personalet henviser til, hvordan ”det er afgørende at forstå borgerne ordentligt, deres diagnose, livshistorie og aktuelle tilstand”. Det gør personalet bl.a. ved ”at følge hver borger så tæt som muligt”.

I et dagtilbud har personalet i flere år fx arbejdet på at finde ud af, hvordan de kan hjælpe Peter bedst muligt. Peter har tidligere været i et andet dagtilbud, men ”her sov han dagen væk”, siger personalet. Det nye dagtilbud begyndte så at følge Peter tættere og filme ham for at finde ud af, ”hvad det er, han prøver at fortælle os”. De fandt ud af, at han sov dagen væk, ”fordi han blev overstimuleret”. Han havde brug for mere ro, og de tilrettelagde nøje Peters dag og hans beskæftigelse derefter. I et andet dagtilbud hjælper Thomas hver tirsdag pedellen med praktiske opgaver. Før

Thomas begyndte at hjælpe pedellen, ville han hver dag gerne gå klædt i det samme par joggingbukser og en bestemt T-shirt. Nu hvor Thomas er begyndt at arbejde sammen med pedellen, vil han have arbejdstøj og sikkerhedssko på. Det ser personalet som en lille, men vigtig udvikling for ham.

Tilpasning af beskæftigelsen til den enkelte gør den meningsfuld

Eksemplerne ovenfor illustrerer et tilbagevendende udsagn fra personalet i dagtilbud: ”Hvad der er meningsfuld beskæftigelse, er forskelligt fra individ til individ.”

Personalet forklarer gerne, at det derfor er vigtigt ikke alene at kende borgerens og hans eller hendes diagnose ”så meget som muligt”, men også at ”være opmærksom på hans eller hendes humør”, når dagens eller ugens beskæftigelse skal planlægges. Som en fra personalet i et dagtilbud siger: ”Vi lærer borgerne at kende, og vi kan mærke på dem, hvordan de har det, og hvad der vil være det rigtige at gøre i situationen eller i løbet af dagen.” Med andre ord beskrives et indgående kendskab

til individet som den bedste og måske afgørende forudsætning for at afgøre, hvilken beskæftigelse der er mest meningsfuld for netop denne borger.

Personalet fortæller om, hvordan de ud fra deres kendskab til borgerne sørger for, at beskæftigelsen ”tilpasses den enkelte” og bliver ”på borgerens præmisser”. Og når de fx skal ”sælge” en beskæftigelse til en borger, hjælpe dem i gang med en beskæftigelse eller udføre den sammen med borgeren, tager de, som de siger, ”udgangspunkt i den enkelte og sørger for at motivere ham eller hende til at deltage, ud fra hvem borgeren er”. Dette udgangspunkt fremhæver fagcenterchefer også vigtigheden af.

I et dagtilbud har de gode erfaringer med at vide præcis, hvilken slags musik der får hver borger til at ”slappe af”. Én er glad for danskpopgruppen Kandis, en anden for opera, og en anden igen vil gerne høre høj techno. Og én af borgerne, Johannes, ”nyder at sidde med sine fødder på anlægget og mærke bassen, så det sørger vi for”. I et andet dagtilbud har man indrettet et rum til en borger, som har ”vanskeligt ved at rumme mange mennesker”. Her kan han været beskæftiget med at se fjernsyn, når samværet med de andre borgere bliver for overvældende. I et tredje dagtilbud har flere af borgerne ”svært ved at tage initiativ til at lave noget”. Derfor er personalet opmærksom på, at de skal ”sælge beskæftigelsen” til borgerne. En

fra personalet forklarer: ”Hvis vi fx skal spille et spil, forsøger vi at lade, som om vi ikke kender reglerne. Det gør borgerne stolte, når de kan forklare os spillets regler. Og det giver dem som regel lyst til at spille.”

Personalet i dagtilbuddene er opmærksomme på, at tilpasningen af beskæftigelsen til den enkelte betyder, at de (personalet) ”i højere grad end tidligere” må inddrage borgerne i beslutningen om, hvilken beskæftigelse de ønsker. Med personalets egne ord er de gået fra at ”servicere” borgerne til at ”facilitere” beskæftigelsen. Facilitering bliver beskrevet som en balance mellem, at personalet på den ene side sætter rammerne for beskæftigelsen og det sociale samvær mellem borgerne, og på den anden side lader borgerne komme til orde og lader dem hjælpe hinanden. Facilitering handler derfor ifølge personale om at ”spørge borgerne, hvad de gerne vil”.

Men selv når personalet spørger borgerne, kan det være svært for dem at finde ud af, hvad de som personale skal gøre. I et dagtilbud ønskede en borger fx at komme til Mallorca. Da det desværre ikke var muligt, fandt personalet på at lave en fest med Mallorca som tema for at opfylde borgerens ønske. Efter festen talte personalet om, hvorvidt de egentlig fik opfyldt borgerens ønske. For måske handlede borgerens ønske mindre om Mallorca og snarere om at komme på en tur med

de andre borgere. I så fald kunne en fælles tur til Skagen måske bedre have opfyldt borgerens ønske. Der foregår til stadighed denne slags overvejelser i personalegruppen, og man tilretter mulighederne så godt, som man nu kan.

Flere steder er det imidlertid ikke muligt for dem at spørge borgerne, hvad de gerne vil, fx fordi borgerne ikke har et verbalt sprog. I andre tilfælde kan borgere have svært ved at forestille sig at lave andet end det, de kender i forvejen. I disse tilfælde tilbyder personalet borgerne nogle meget konkrete valgmuligheder. ”For der er ikke tale om et reelt valg, hvis borgerne ikke ved, hvad de kan vælge imellem,” som en fagcenterchef formulerer det.

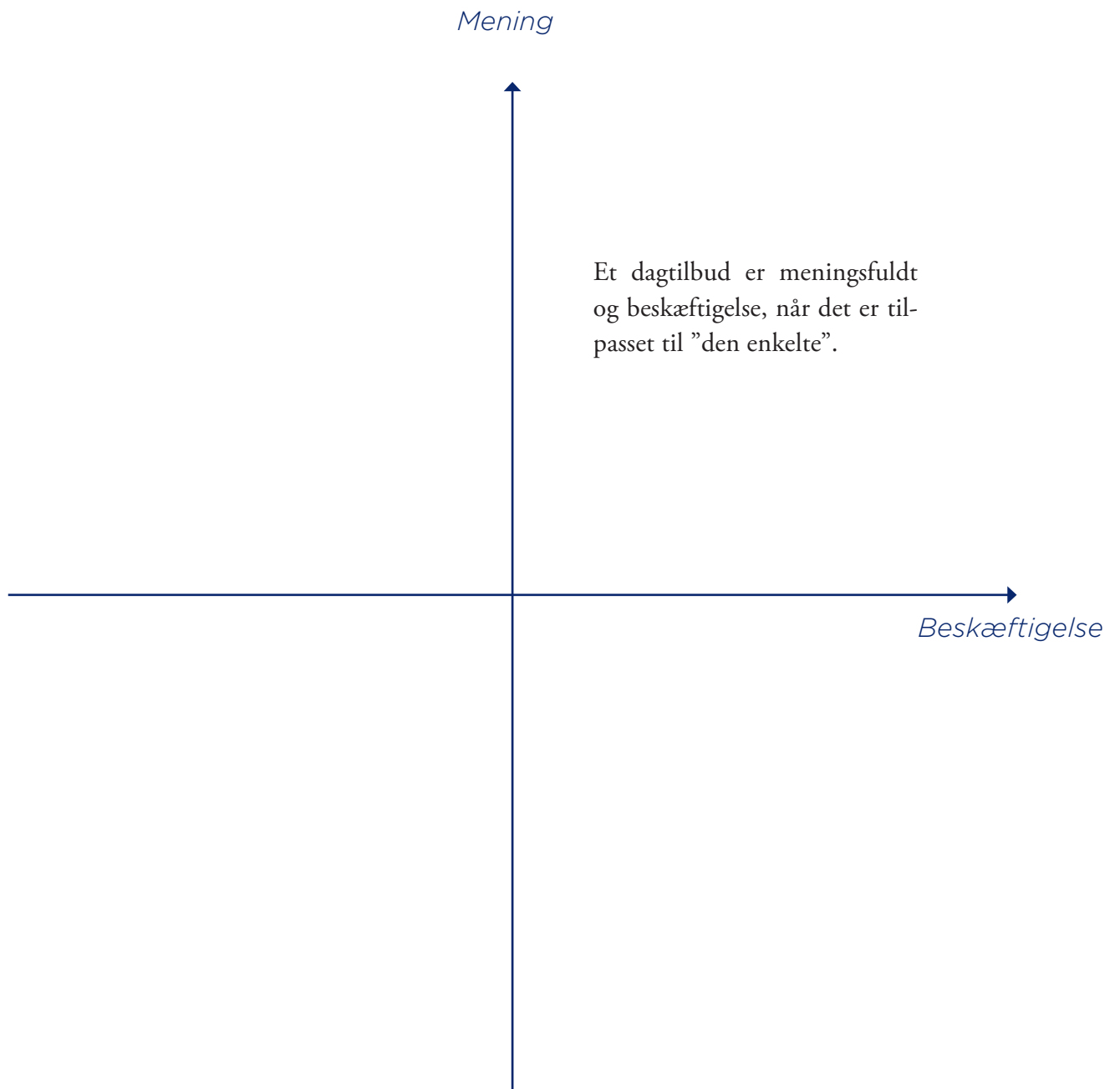
Som tidligere nævnt kan man ikke undgå at blive imponeret over den måde, som personalet forsøger at imødekomme borgerne på. Personalet i et dagtilbud fortæller: ”Det er ikke sikkert, at vores maskinværksted giver mening for alle vores borgere. Eller det gør det jo faktisk helt sikkert ikke, for borgerne er jo forskellige. Så man må prøve det af, og så kan man prøve at få værkstedet til at give mening for den enkelte borger.”

Det kan altså godt være, at personalet på forhånd ikke anser en beskæftigelse som meningsfuld som sådan. Det er *tilpasningen* af beskæftigelsen til den enkelte borger, der gør udslaget. Direkte ad-

spurgt om, hvad meningsfuld beskæftigelse for borgerne er, svarer flere, at de ”jo altid tilpasser beskæftigelsen til den enkelte, så meningsfuld beskæftigelse er dét, det betyder for den enkelte”.

I et dagtilbud er personalet i gang med at finde ud af, hvordan de kan hjælpe en borger med at dyrke mere motion efter ønske fra borgerens rådgiver i Myndighedshuset. ”Men det giver ikke mening for ham, at han skal dyrke motion for motionens skyld. Så vi må finde noget, som han også har lyst til, fx ballonspil.” I et andet dagtilbud ser personalet gennem fingre i forhold til hensigten om, at borgerne kun skal være i dagtilbuddet i en kortere periode: ”Vi har nogle ældre borgere, som er kommet her i huset i mere end 30 år. Og for dem er der en stor stolthed i det. Egentlig er det jo en fiasko, at de stadig er her, hvis man ser det i en klassisk læsning af udvikling. Men det er så det, de her borgere har brug for. Så vi laver nogle forløb sammen med dem om fx it og digitalisering”.

Man kan derfor sige, at selv om der som udgangspunkt også er fire udfaldsmuligheder for, om personalet mener, at dagtilbuddene er meningsfulde, og tilbyder borgerne beskæftigelse, er der i praksis kun én. Personalet mener nemlig, at al den beskæftigelse, som de igangsætter med borgerne, er meningsfuld, *fordi* den er ”tilpasset den enkelte”. Figuren på næste side illustrerer personalets oplevelse af meningsfuld beskæftigelse:

Når man spørger personalet til meningen med en given borgers aktivitet på et vilkårligt tidspunkt eller spørger til meningen med en given aktivitet, når borgeren ser ud til at kede sig eller ikke ønsker aktiviteten, vil personalet typisk forklare, at netop den aktivitet er meningsfuld for borgeren *lige nu*, fordi ”Peter har godt af at slappe lidt af nu”. Eller: ”Det kan godt være, at Jens ikke vil, men han har godt af det på langt sigt, *ved vi*.” Eller: ”Aase vil ikke i gang med det her, så vi drop- per det, *det er bedst for hende*.”

Da det er selve tilpasningen til den enkelte, der for personalet gør aktiviteterne til ”meningsfuld beskæftigelse”, taler de sjældent om, hvad der *generelt* er meningsfuldt eller beskæftigelse for borgere med handicap. De taler næsten udelukkende om det med henvisning til den enkelte borger.

Personalets opfattelse af, at aktiviteterne i deres dagtilbud er meningsfuld beskæftigelse, understreges yderligere, når man taler med dem om samarbejde på tværs af dagtilbuddene. Adspurgt, om de kan forestille sig, at borgere visiteres til et dagtilbud uden for deres eget fagcenter, svarer de

fx: ”Ja, der kan sagtens komme andre borgere her, som kan profitere af vores tilgang, og som måske ikke får nok ud af det andre steder.” Personalet har således en åbenhed over for borgere med andre diagnoser end de borgere, som i dag er i deres dagtilbud. Imidlertid lader de færreste dog til at overveje, om nogle af borgerne i deres dagtilbud kan ”profitere” af andre dagtilbud.

Forhandlingen om, hvad der er meningsfuld beskæftigelse

Når borgerne taler om deres hverdag i dagtilbud, bruger de ikke selv begrebet ”meningsfuld beskæftigelse”. Men når man taler med borgerne, kan man høre eller tolke, at flertallet som nævnt finder, at dagtilbuddene er meningsfuld beskæftigelse, fordi de er sammen med andre. Det betyder, at de generelt er glade for at komme i deres dagtilbud.

Når man taler med personalet, fortæller de som nævnt, at de oplever deres dagtilbud som meningsfuld beskæftigelse for borgerne. Og hvis det for en stund ikke forekommer at være meningsfuld beskæftigelse for en af borgerne, tilpasser de aktiviteterne til ham eller hende, og dermed bliver det ”meningsfuld beskæftigelse”.

Ser man nærmere på, hvordan borgerne, personalet i dagtilbuddene og rådgivere i Myndighedshuset taler med hinanden om aktiviteterne i dagtilbuddene, fremgår det, at der ikke altid er enighed om, hvad der er meningsfuld beskæftigelse. I praksis foregår der derfor, hvad man kan kalde en ’forhandling’ om, hvad der er meningsfuld beskæftigelse for borgerne.

Vanskeligheden ved at definere meningsfuld beskæftigelse i praksis

Personalet i dagtilbuddene har blik for de sociale relationers betydning for borgerne og kan i flere sammenhænge tilpasse beskæftigelsen, så der

bliver et element eller forøget element af socialitet. (Det må her erindres, at ikke alle borgere har brug for eller lyst til denne socialitet. Nogle har tværtimod brug for at være helt fri for de andre borgere). Men trods dette blik for socialitetens betydning hersker der i hverdagen imidlertid forskellige opfattelser af, hvad borgere og personalet synes er meningsfuld beskæftigelse.

Og hvem har så ret? Borgerne kan udtrykke ”jeg har ikke rigtig lyst til det” eller ”jeg kan ikke forstå, hvorfor jeg skal gøre det”. Fx fortæller Sofie, at hun gerne vil komme i sit dagtilbud en dag mindre om ugen, ”fordi det tærer for meget på min energi at være her fire dage”. Men personalet kan med henvisning til deres faglige vurdering sige: ”Vi ved, at det er godt for Sofie at komme fire dage om ugen.” Måske har personalet med deres *faglighed* ret. Måske har Sofie med sine følelser ret. Der må i praksis ”forhandles”.

Det kan konstateres, at personalet somme tider træffer beslutninger på borgernes vegne, som ikke nødvendigvis er den beslutning, som borgerne godt kunne tænke sig. I forhandlingen mellem borger og personale har personalet et ”trumfkort”, nemlig deres faglige vurdering. Det betyder, at det beskrevne skift i personalets tilgang til borgerne fra at være ”servicerende” til at være ”faciliterende” ikke altid synes at være tilfældet i praksis. Flere steder er personalet opmærksomme

på dette dilemma, og de drøfter, hvordan de sikrer, at de ikke begår ”overgreb” på borgerne. Personalet udtrykker, at de jo blot ”ønsker det bedste på borgerne vegne”, og flere tilkendegiver også, at de ”kan komme til at vurdere, hvad der er det bedste for borgeren”, ud fra egne ønsker.

Det er således værd at være opmærksom på, at personalets individualiserede blik på borgerne med ønsket om at tilpasse aktiviteterne til den enkelte til tider kan gå imod borgernes ønsker, hvor de sociale relationer og fællesskabet er i centrum. Det kan medføre, at man selv med de bedste intentioner kommer til at nedprioritere det sociale liv omkring en borger, fordi man i sin tilpasning af aktiviteterne til borgeren får individualiseret hans eller hendes hverdag.

Men det er ikke kun borgere og personale, der i praksis kan have forskellige opfattelser af, hvad der er meningsfuld beskæftigelse, og kan omsætte det forskelligt i deres handlinger. Personale i dagtilbuddene og rådgivere i Myndighedshuset kan også have forskellige opfattelser af, om aktiviteterne i dagtilbuddene nu også er meningsfuld beskæftigelse for borgerne.

I drøftelser mellem personale i dagtilbuddene og rådgivere i Myndighedshuset er det ikke blot personalets faglighed i strikt forstand, som bringes i spil som argument for en given beskæftigelse.

Her indgår personalets *personlige kendskab* til borgerne også som en del af forhandlingen. Det kan gøre det vanskeligt at drøfte, om en given beskæftigelsesindsats i forhold til en borger nu også er den mest meningsfulde, fordi personalets personlige kendskab til borgerens historie og her og nu-situation gør det indiskutabelt, at det er personalet, der ved, hvad der er bedst for borgeren.

Over for personalets kendskab til borgeren står rådgiverne i Myndighedshuset, som også er nødt til at ”tage hensyn til økonomi og ressourcer i forbindelse med visitation af borgerne,” som en rådgiver siger. Vurderingen af, hvilket beskæftigelsestilbud der er det rette for en borger, kan være svær at nå til enighed om, og derfor bliver forhandlingerne mellem personale i dagtilbuddene og rådgiverne i Myndighedshuset ofte til et tovtrækkeri mellem kendskab til borgerne og de (manglende) kommunale ressourcer.

Ønsker om mere fleksibilitet

Det er ikke kun spørgsmålet om, hvad der er meningsfuld beskæftigelse for borgerne, der ikke er fuld enighed om. I dagtilbuddene, Myndighedshuset og Handicapafdelingen generelt taler man på forskellige måder om, at ”det hele ville være meget bedre, hvis der var mere fleksibilitet”. Der er imidlertid også her forskel på, hvad man taler om, når man taler om fleksibilitet.

Nogle taler om, at *paragrafferne* skal være mere fleksible, så visitationen af borgerne bliver mere fleksibel. Fx burde borgerne kunne få bevilget kørsel, når de er frivillige eller i ordinært arbejde. For hvis borgerne selv skal betale for udgifterne til kørsel, så kan det afholde nogle fra at blive frivillige eller at få et arbejde på det ordinære arbejdsmarked, fordi de ikke har råd til at betale for kørslen. Der udtrykkes også ønske om, at borgerne burde kunne være visiteret til et dagtilbud og samtidig have et ordinært deltidsarbejde.

Andre mener ikke, at det er paragrafferne der ikke er fleksible, men at det er *rådgiverne* i Myn-dighedshuset, som ikke er fleksible nok. Der udtrykkes fx ønske om, at rådgiverne har en bredere forståelse af, hvad beskæftigelse er. For en ”firkantet forståelse af beskæftigelse giver ikke mening” for de borgere, som hverken i dag eller senere kan være i dagtilbud med aktiviteter, der minder om et egentligt arbejde. Der udtrykkes også ønske om, at selve visitationen går hurtigere, så borgerne ikke skal vente i ”flere måneder på at få et dagtilbud eller komme tilbage til deres gamle dagtilbud”.

Andre igen mener, at det hverken er paragrafferne eller rådgiverne, der skal være mere fleksible, men derimod *budgetmodellen*. I samtaler om øget samarbejde på tværs af fagcentre udtrykker personale, at de ønsker, at borgerne mere fleksibelt kan være en del af flere dagtilbud. Men at det er svært at implementere i praksis, så længe ”pengene følger borgerne”, for så er der ikke noget incitament for personalet ift. at finde et nyt dagtilbud til en borger.

Flere har også erfaring med, at ”de *elektroniske systemer* er for rigide”, og at det kan være ødelæggende for et bedre samarbejde mellem dagtilbud på tværs af fagcentre, hvis personale på tværs af fagcentre ikke kan læse udregningsmaterialet om borgerne.

Andre taler om, at det er *personalet* i dagtilbudene, der skal være mere fleksible og omstillingsparate, så dagtilbuddene bliver mere ”på borgernes præmisser”. Personalet bør fx gerne inddrage lokalsamfundet noget mere i de aktiviteter, der foregår i dagtilbuddene, og generelt være mere fleksible i de aktiviteter, de laver for borgerne.

Personalet bør også være økonomisk ansvarlige ved at indberette, når borgerne ikke møder op i et dagtilbud. Og så bør personalet også være mindre fagligt specialiseret, så der kan være flere forskellige typer borgere i samme dagtilbud. Det påpeges også, at hvis personalet er mindre fagligt specialiseret, kan de arbejde i forskellige dagtilbud frem for kun at arbejde i ét.

Der er således en række forslag til, hvordan der kan skabes mere fleksibilitet i arbejdet med dagtilbud. Flere udtrykker, at ”det jo er indlysende”, at det ville gøre en stor forskel, hvis der var større fleksibilitet. Der synes dog at være en udbredt opfattelse af, at det er ”de andre”, der skal være mere fleksible. Det er ”de andre”, der skal udvise større fleksibilitet, for at ”det hele” kan blive bedre. Både personalet i dagtilbud og rådgivere i Myndighedshuset betragter imidlertid sig selv som både meget fleksible og helhedsorienteret.

Man kan synes, at ”de andre” har misforstået det hele, og at nogle af de ovenstående forslag er uhensigtsmæssige, eller at et forslag allerede er blevet omsat i praksis. Men forslagene udtrykker

en opfattelse af, at mere fleksibilitet ofte synes at være svaret på, hvordan ”det hele”, dvs. i sidste instans den ”meningsfulde beskæftigelse” for borgerne, kan blive bedre.

Når man taler med både personale i dagtilbudene og rådgivere i Myndighedshuset, er det svært ikke at bemærke, at der lever mange ”sandheder” om ”de andre”. Det er sjældent, at nogen udtrykker, at de ikke har sat sig nok ind i, hvad de andre laver, eller udtrykker tillid til, at der nok er en god grund til, at tingene er, som de er.

Meget peger imidlertid på, at *alle* ønsker at skabe meningsfuld beskæftigelse for borgerne. Hver især har de blot forskellige opfattelse af, hvad der udgør meningsfuld beskæftigelse, og bidrager til den meningsfulde beskæftigelse på forskellige måder.

Konklusion

De borgere med handicap, der kommer i Aalborg Kommunes dagtilbud, ”drømmer” ikke om deres fremtid i gængs forstand, dvs. om et eller flere langsigtede mål for deres liv, som de stræber efter. Borgerne er stærkt forankret i deres hverdag og fokuseret på at få deres konkrete liv til at fungere. De har det, som undersøgelsen har kaldt en hverdagshorisont.

Det, der betyder noget for borgerne i deres hverdag i dagtilbuddet, er det, undersøgelsen kalder de 5 R'er: de *relationer* og udvekslinger med andre borgere, som de kan skabe der; de *roller*, som de kan spille i dagtilbuddet, som skaber kontinuitet i deres liv; de *rutiner*, som de får gennem dagtilbuddet, som strukturerer deres hverdag; de *rammer*, de indgår i, når de er i dagtilbuddet, som giver dem en oplevelse af at deltage i samfundslivet – og så den *ro*, som de kan få i dagtilbuddet, som tilbyder dem afkobling fra omverdenen.

Ved at se på begrebet ”meningsfuld beskæftigelse” som to adskilte ord, ”meningsfuld” og beskæftigelse”, påpeger undersøgelsen, at borgerne godt kan opleve et dagtilbud som meningsfuldt uden at opleve det som beskæftigelse – og omvendt. Undersøgelsen viser videre, at borgernes oplevelse af meningsfuld beskæftigelse i dagtilbuddene først og fremmest er et resultat af deres oplevelse af de *relationer*, som de indgår i. Det er gennem opbygningen af fællesskab, samvær, sammen-

hold, kammeratskab og venskab, at de oplever, at dagtilbuddenes beskæftigelsestilbud er meningsfulde. Opfattelsen af at spille en rolle, af at have rutiner, af at indgå i rammer og af at få ro kan hver for sig eller samlet yderligere bidrage positivt til oplevelsen af meningsfuld beskæftigelse.

Desuden viser undersøgelsen, at personalet i dagtilbuddene har en individualiseret tilgang til borgerne, hvor beskæftigelsen *tilpasses den enkelte* i videst mulige omfang. Det resulterer ifølge personalet i meningsfuld beskæftigelse – og al beskæftigelse er dermed i grove træk meningsfuld. Dette kan tendere til at gøre dagtilbuddene immune over for kritik.

Endelig viser undersøgelsen, at der i praksis foregår en forhandling mellem borgerne, dagtilbuddet og Myndighedshuset om, hvad der rettelig kan kaldes meningsfuld beskæftigelse, og hvor bl.a. begrebet *fleksibilitet* spiller en rolle.

Undersøgelsen vil afslutningsvis fremsætte den frie hypotese, at der i og omkring dagtilbuddene i *praksis* er fire relativt forskellige logikker i spil: *udviklingslogik*, *ressourcelogik*, *specialiseringslogik* og *fællesskabslogik*. Der er ikke tale om fire eksklusive logikker. Logikkerne overlapper ofte i praksis, men aktørerne *tenderer* til at anskue dagtilbuddene og meningsfuld beskæftigelse på fire (lettere) forskellige måder.

I chefgruppen har man, hvad man kunne kalde en *udviklingslogik*. Målet er udvikling: Borgerne er i et dagtilbud, der, ser man bort fra borgere med meget svære handicap, helst (og naturligvis omsorgsfuldt) skal udvikle borgeren hen imod en eller anden form for arbejdsmarked. Chefgruppen har erkendt, at man måske tidligere har behandlet borgerne som nogen, der ikke kunne træffe beslutninger på egne vegne. I dag ønsker man i højere grad at gøre borgerne til ”herre i eget liv”. Derfor har man også fokus på borgernes egne ressourcer og deres resiliens. Man ønsker, at kommunen hjælper borgerne til, at de kan leve det liv, som de selv vil. Derfor er begrebet ”selvstændighed” i fokus, som man tolker som *selvbestemmelse*, fordi man ønsker, at borgerne selv bestemmer, hvordan deres liv skal leves.

I Myndighedshuset har man, hvad man kunne kalde en *ressourcelogik*. Det er Myndighedshusets ansvar at fordele kommunens ressourcer (økonomi, pladser i dagtilbud mv.). Det er derfor et specifikt og klart mål, at der ikke bliver brugt ”for mange ressourcer” (igen i al omsorgsfuldhed). Derfor bliver nøglebegrebet selvstændighed her forstået som *selvhjælpen*, for jo mere selvhjulpne borgerne er, jo færre af kommunens ressourcer bliver der brugt.

I *dagtilbuddene* har man, hvad man kunne kalde en specialiseringslogik. Personalet har specialise-

ret sig, og de er ansvarlige for at hjælpe borgerne ud fra deres faglige vurdering, deres ekspertise. Personalet mener at have erfaret og vide, at borgerne ofte ikke er i stand til at træffe beslutninger alene. Personalet forsøger derfor at bruge deres faglighed til at hjælpe borgerne til at være med til at træffe beslutninger (på egne vegne). Derfor bliver selvstændighedsbegrebet generelt forstået som *medbestemmelse*, fordi personalet i kraft af deres faglighed (omsorgsfuldt) hjælper borgerne til at være med til at bestemme.

Borgerne har, hvad man kunne kalde en *fællesskabslogik*. For borgerne er deres sociale liv det væsentligste for deres livskvalitet. Udvikling indgår typisk ikke i deres hverdagshorisont, ligesom de kan have svært ved at forholde sig til det kommunale ressourceforbrug, der er forbundet med dem. Borgerne vil gerne være med til at træffe beslutninger, hvis de kan og får lov, men det vigtigste for dem er at være en del af et fællesskab. Derfor forstår borgerne måske bedst selvstændighed som *deltagelse*, fordi det væsentlige for dem er at ”være med”.

Fire lidt generaliserede logikker, der, netop fordi de er generaliserede, måske kan bidrage til at kaste lys over dagligdagens kontroverser omkring dagtilbuddene.

Anbefalinger

Undersøgelsen giver anledning til følgende anbefalinger til Aalborg Kommunes Handicapafdeling og Myndighedsafdeling:

1. Arbejd ud fra

borgernes hverdagshorisont

Kun sjældent vil langsigtede planer afspejle borgernes egen forestillingsverden. Knyt derfor mål og planer til det umiddelbare og til en kort tids-horisont ved fx at bryde mål i mindre mål.

2. Brug de 5 R'er som værktøj

Udvikl og brug de 5 R'er som et værktøj til at evaluere dagtilbuddenes styrker og svagheder i forhold til hvert R. Man kan fx evaluere dagtilbuddets evne til at skabe gode relationer, roller, rutiner osv. ved sætte de 5 R'ere ind i et såkaldt 'udviklingsspindelvæv'. Værktøjet kan også bruges til at vurdere, hvordan borgeren klarer sig på de fem områder, og dermed hvilken indsats der skal gøres.

3. Styrk borgernes sociale relationer

Forstærk mulighederne for, at borgerne kan knytte bånd til hinanden. Lad dem, hvor det er muligt, fx udføre flere opgaver i et fællesskab, gerne hvor borgerne for alvor er afhængige af hinanden. Pas med andre ord på med at individualisere borgerne, fordi det kan mindske de sociale relationer.

4. Skab større fælles forståelse af kommunale kernebegreber

Diskutér begreber som "meningsfuld beskæftigelse" (og "meningsfuld" og "beskæftigelse"), "selvstændighed", "fleksibilitet" mv. med henblik på at opnå en større fælles begrebsverden – uden at begreberne fastlåses i én betydning.

5. Erkend og anerkend, at logikker kan være forskellige

En organisation vil altid have flere logikker i spil på samme tid. Man har nok et fælles formål og fælles mål, men man har i en stor og kompleks organisation også egne og lokale mål. Der knytter sig forskellige funktioner til den samlede opgaveløsning, som hver især bør anerkendes og respekteres.

6. Fjern incitamenter til at fastlåse borgerne i specifikke dagtilbud

Borgerne kan somme tider have godt af at skifte dagtilbud. Bindingen af økonomi til den enkelte borger kan være en hæmsko for fleksibilitet og mobilitet.

7. Medtænk personalet i nytænkning af dagtilbudsområdet

En eventuel nytænkning af hele dagtilbudsområdet bør tage afsæt i medarbejdernes viden og kunnen, i deres specialiseringer. Alternativt kan man miste medarbejdere og med dem en betydelig og afgørende viden om borgerne.

8. Skab incitamenter til, at dagtilbuddene åbner sig over for kritik

Dagtilbuddene kan med henvisning til ”det, der er godt for den enkelte” tendere til at immunisere sig over for kritik. Det betyder, at al beskæftigelse kan forklare sig som meningsfuld. Det bør naturligvis kunne udfordres, men den bedste dialog skabes formentlig, hvis dagtilbuddenes indsats møder anerkendelse, og de kan se fordelene ved en åben og kritisk dialog.

